

KULTUR

Anita Goldman: Kriget mot jorden leder mot kollapsen

PUBLICERAD I GÅR 13:40

Bild 1 av 2 Både klimatförändringarna och det moderna jordbruket utarmar jordarnas kvalitet.

Foto: Tim Gartside / Alamy Stock Photo

Rysslands invasion av Ukraina har fått svåra konsekvenser för matförsörjningen i fattiga länder, och antalet hungrande människor ökar nu snabbt. Men den globala jordbrukskrisen har djupare rötter, skriver Anita Goldman.

Chernozem är det ryska namnet för den svarta jord som just nu står i världsnyheterens centrum. Det var den ryske geologen Vasily Dokuchaev som i början på 1800-talet utvecklade ett sätt att klassificera olika jordtyper. *Mollisol* blev hans vetenskapliga namn för den rikaste jordarten i världen, en djup, fertil jord som återfinns endast på ett fåtal platser, till exempel i USA:s Mellanvästern men framför allt i Ukraina. På dessa prärier och stäpper betade en gång enorma hjordar av stora djur. Djuren med sin spillning och betande av de djupt rotade perennerna skapade tillsammans med de ytterst viktiga mikroberna denna mörka fertila matjord. Men djurhållning och odling har sedan länge separerats, till förfång för såväl djurens som jordens välbefinnande. Gigantiska arealer utnyttjas för att odla foder till

djuret. Djuret lever hela sina liv i kolossala djurfabriker, ett av vår tids grövsta etiska brott.

Jordbrukskrisen startade inte med Putins invasion av Ukraina och kommer inte att upphöra om eller förhoppningsvis när Ukraina motat bort inkräktarna. Istället har den djupa rötter i den rasande centralisering, industrialisering och globalisering av matproduktionen som tog fart efter Andra världskriget. På några decennier har familj jordbruk motats bort och ersatts av agrobusiness, stora konglomerat som utarmat jordarna genom monokultur, mejat ned lokal matkultur, slagit sönder sammanhangen mellan människan och jorden och jorden och kulturen. De landskap där storskalig jordbruksdrift tagit över, är paradoxalt sociala och ekologiska öknar, med få människor, ofta dessutom felvända, i USA kallas inte mindre än en femtedel av landsbygden för *food deserts*, där finns helt enkelt inte tillgång till matvaror.

”Mr President, we've got a problem”. Vi har hört repliken i så många amerikanska filmer att vi vet precis vad vi har att vänta oss, hur presidenten i Ovala rummet tittar upp från sina papper och varnas om allt från utomjordingar som landat, till skandaler som uppdagats. I filmerna handlar det aldrig om de riktigt stora strukturella problemen. Professor Jo Handelsman var president Obamas rådgivare i vetenskapliga frågor, specialist i agronomi och biologi. Men hon lyckades aldrig få igenom det utan tvekan viktigaste memo hon ville att presidenten skulle läsa. Det var sista året av Obamas presidentskap och frågan var för stor för hans administration att ta itu med då.

Den är ännu för stor. Den är gigantisk. Det gäller jordens framtid. Bokstavligen talat.

I boken *”A world without soil. The past, present, and precarious future of the earth beneath our feet”* (Yale University Press, 2021) djupdyker professor Handelsman in i jordkrisen, som ”är reell och snabbt på väg och kommer att påverka varje människa och levande ting på den här planeten.”

Jorderosionen framskrider med olika takt över globen, men den sprider sig likt ett virus, förklarar Handelsman. Förlusten av jord kommer att påverka vår tillgång till mat och mediciner och förändra planetens klimat. Den kommer att utplåna vissa typer av habitat (till exempel bördiga jordar invid världens stora floder) och utöka andra typer (till exempel öken). Det har tagit tusentals år att producera det översta lagret av matjord. Idag förlorar USA jord tio till hundra gånger snabbare än vad det tar att skapa den. Den internationella situationen är mycket värre. Enligt beräkningar förstörs jord i storleken av 30 fotbollsplaner i minuten.

Vi är beroende av den fertila matjorden för 95 procent av vår matproduktion. Jord är inte bara helt grundläggande för jordbruk, utan tjänar också som jordens största vattenfilter och som den största förvaringsplatsen för koldioxid. Jorden är alltså ett oerhört kraftfullt verktyg för att mildra effekterna av klimatkrisen. Men över hela globen hotas nu jorden, skriver Handelsman. Den redan mycket snabba erosionen och förfallet i dess kvalitet kommer att accelerera med klimatförändringarna

Vid slutet av detta århundrade kommer skördarna att ha minskat avsevärt. Vissa regioner kommer att vara ofruktbara. Enligt FAO, FN:s livsmedels och jordbruksorganisation, kan matjorden vara försvunnen inom sextio år. Klimatförändringar påverkar jordarnas kvalitet, men det gör också det moderna maskinella jordbruket. Det har orsakat att nästan hälften av den mest produktiva jorden försvunnit under de sista 150 åren. Plogning, konstgödsel, kemiska bekämpningsmedel och monokulturen – odlandet av en enda ettårig gröda som soja, vete, majs eller socker med ytliga rötter istället för en mix av perenna växter med sina kraftigare rotsystem – har utarmat världens jordar.

Det globala jordbrukssystemet är sjukt till kropp och själ. Antalet hungrande människor ökar nu snabbt. Antalet sjukligt feta likaså. Det är underklassen som är felnärd, medan överklassen aldrig har sett så bra ut och varit så hälsosam, med trimmade kroppar, uppbyggda på gym, vid golf- och tennisbanor och av väl avvägd ekologisk och näringsriktig mat, ofta importerad från andra sidan jorden: ekologisk avokado, chiafrön, quinoa, cashewnötter och så vidare. Mat är kanske den största klassfrågan av alla, såväl mellan fattiga och rika länder, som inom länderna. De ökande livsmedelspriserna drabbar de fattigaste. Ändå är maten alldeles för billig, för om vi lade samman alla kostnaderna för förstörelsen av jord och luft och hälsa som det högindustriella monojordbruket åsamkar, så skulle ingen ha råd att äta. Att få äta sig mätt på näringsriktig mat som befrämjar människans och jordens hälsa, borde vara inskriven i FN:s resolution om mänskliga rättigheter. Och nej, det är ingen ”typisk medieklasselitfråga” att peka på matens verkliga kostnad just när inflationen skickar matpriserna uppåt.

Kriget i Ukraina med dess konsekvenser för fattigare länder som gjorts totalt beroende av import från de stora livsmedelskonglomeraten, visar på ett djupt systemfel. Aldrig har så många människor varit så beroende av föda som kommer från långväga platser de inte känner till och som tidigare inte varit en del av deras matkultur. Så importerar det risodlande Indonesien, världens fjärde folkrikaste land med mer än 275 miljoner invånare, hela 30 kilo vete per person eftersom det inte går att odla vete i tropikerna. Kostnaderna för veteimporten är större än statens hela jordbruksbudget. Denna historia har sitt ursprung när USA i slutet av 1960-talet skickade stora mängder vete och vetemjöl som livsmedelshjälp till Indonesiens regering, efter att den dödat omkring en halv miljon människor därför att de var eller påstods vara kommunister, berättar Gunnar Rundgren i boken ”Den stora ätstörningen. Maten, makten, miljön” (Ordfront, 2016). Och i afrikanska länder? Traditionellt odlades jams (en sorts sötpotatis), kokbananer, bönor, grönsaker och durrumvete. Är det så självklart att man skall vara beroende av industrivete från väst? Finns det annat de kunde odla som bättre passar dessa jordar och klimat? Som kunde leda till ökad självständighet och bättre näringsinnehåll?

Aldrig har så mycket föda transporterats så långa vägar i sådana väldiga kvantiteter. Länder exporterar samma föda som de importerar, länder med vattenbrist exporterar mat till länder där det finns gott om vatten. Och transporternas klimatverkan känner vi alla till.

Hur vi använder jorden har allt att göra med vilket sorts värderingar vi har, hur vi förhåller oss till ansvar, historia, framtid, skönhet, sanning och människovärde. Med andra ord är jordfrågan en kulturfråga av högsta rang och borde febrigt debatteras på tidningarnas kultursidor. Att äta är en djupt intim handling som kopplar oss samman med naturen och allt levande. Hur vi äter, vad vi äter och vem som äter säger mycket om oss som kultur. Det existerar ingen kultur utan jord, ingen skapelse – gudomlig eller kulturell – utan arbete med jorden. I bibelhebreiskan är ordet för att tjäna Gud detsamma som för att arbeta med jorden. Denna urgamla koppling mellan arbete och tillbedjan finns uttryckt i många språk, på engelskan kommer ordet *worship* från *work* och på fornnordiska betyder dyrka såväl att hålla helig som att odla. På latin är ordet för att odla och ordet för att tjäna gudarna detsamma, *cult* och *cultus* används i dag i uttrycket *cultivated land*, odlad mark och vidare i *kultur*.

En utarmad jord signalerar en utarmad kultur. Det finns en lång historia av civilisationer som kollapsat på grund av jorderosion. Vi kan bli nästa på tur om vi inte börjar prata om maten. Hur den kommer till våra bord, vad vi äter och vem som äter och vem som inte äter. Jordbruket är inte ett särintresse för de som brukar den, bönderna, utan en central fråga för vår jords, ja vår planets framtid.

TEXT

Anita Goldman

Författare

© Detta material är skyddat enligt lagen om upphovsrätt